

Putopis po sećanju, Beograd 2014. (I)

Put po novom veku

Čovek koji poživi dovoljno dugo, u jednom trenutku može da oseti neodređenu potrebu da ponešto od onoga što je doživeo stavi na papir, kako bi o tome ostao neki trag; za razliku od ciljano pisanih memoara ili autobiografija, ovako nastale zabeleške obično nisu nikome posebno namenjene, pa čak prvo bitno ne mora postojati ni namera da se one štampaju u obliku knjige, piše poznati lingvista u predgovoru svoje knjige iz koje *Dani* u narednih nekoliko brojeva objavljaju sedmo poglavlje, posvećeno putovanjima po svijetu polovinom prošle i tokom ove decenije

Piše: Ranko Bugarski

201. Godine 2004. imao sam predavačku turneju na šest američkih univerziteta, između Njujorka i Kalifornije, o kojoj sam sa akademске strane dovoljno pisao u prethodnim knjigama, a ponešto sam iz tog konteksta usput pomenuo i ranije; stoga ovde samo još dve-tri crticu sa oba kraja kontinenta. Boravak u Njujorku počeo mi je prilično neslavno, jer sam se već prvog jutra, čežnjivo zagledan u panoramu gornjeg Brodveja, i pored vidno istaknutog upozorenja pešacima sableo i pao preko nekakve žice koju su radnici postavili preko trotoara. Prvi mi je priskočio u pomoć jedan sredovečan par prolaznika, ljubazno pitajući da li sam se povredio. Srećom samo malo ugruvan, zahvalio sam im na pažnji, ali nisam započeo razgovor s njima, u magnojenju zamislivši kako bi on mogao teći: - "Eto, tek što preleteh okean, a već na prvom koraku po zemlji padoh." - "Ma nemojte, a odakle ste to stigli?" - "Iz Beograda... Sutra imam predavanje tu na Kolumbiji." - "A Vi ste na Kolumbiji, je li?"... I tako dalje, a mene sveudilj obliva hladan znoj pri sećanju na dijalog sa sličnim ubojitim pitanjem od bezmalo četiri dece, nije ranije (kojeg će se i čitalac možda prisjetiti), kad sam takođe morao ispasti poprilična budala u očima dobronamernog neznanca. E nećeš se majci ponovo brukati, pomislih i uz širok ali gorak osmeħ nastavih put.

202. Narednih dana posetio sam veliku izložbu vizantijiske umetnosti u Metropoliten muzeju, na kojoj su se mogle videti i freske iz naših manastira i drugi

predmeti iz ovih krajeva. Takođe sam obišao zgarište Svetskog trgovinskog centra, tri godine posle crnog 11. septembra. Izašavši iz podzemne železnice nadomak tog mesta, a nesiguran kuda da krenem u spletu ulica na samom južnom špicu Menhetna, upitao sam ogromnog policajca pod punom ratnom opremom gde se nalazi World Trade Center. Na to će me on popreko pogledati i odsečno me ispraviti: "Mislite, gde se nalazio?" Da, rekoh, i objasnih da sam stranac koji želi da oda poštlu nevinim žrtvama terorističkog napada. To ga je odobrovoljilo, pa mi je pokazao put. Na samoj lokaciji tek je, po uklanjanju ruševina, bila započeta izgradnja novih tornjeva i pratećih zdanja budućeg kompleksa, tako da nije imalo mnogo šta da se vidi na velikom ograđenom prostoru, ali mi je nešto značilo to što sam ipak za trenutak na strašnome mestu postojaо; inače, dve srušene kule nisam nikada video iz blizine, jer tokom mojih ranijih boravaka one ili još nisu bile izgrađene, ili ja nisam nalazio vremena da ih obidem.

203. Prijatnu novost predstavljalo mi je delimično upoznavanje sa Long Ajlendom, dugačkim ostrvom koje se opružilo na istok od grada Njujorka, čije opštine Kvint i Bruklin već leže na njegovoj teritoriji. Tu ima više elitičnih naselja, sa ogromnim bogataškim porodičnim kućama poznatim iz epohe "ludih dvadesetih godina" i pisca Skota Ficdžeralda, u nekim od kojih su snimane scene za filmove o tom dobu. Ovako prestižne adrese daju poseban zvuk inače običnom geografskom nazivu ostrva, kavim se ne može pohvaliti, na

Njujork: Neuhvatljiva asocijacija na meso?

primer, njegov doslovni jadran-ski imenjak, Dugi otok. Tom glamuru doprinose i u teniskom svetu čuveni tereni na Flašing Medouzu (Flushing Meadows), gde je poslednjih godina na "Junes openu" uspešno nastupao i Novak Đoković. (Ovim povidom sam zapazio da beogradski reporteri, boraveći danima na licu mesta, uspevaju da ne primete kako se ono zove, pa kažu Flešing; ako ima neke moguće asocijacije na živo meso, ili pak na poker, meni ona izmiče). Ja sam odseо u kući koleginice Radmile Gorup, koja je organizovala moje predavanje na Kolumbiji, i njenog supruga Ivana, u naselju koloritnog imena Great Neck (Veliki vrat), ali će biti da je predi narodna etimologizacija prvo bitnog indijanskog naziva. Do i od Menhetna sam se prebacivao lokalnim vozom sa ranije

O autoru

Dr. Ranko Bugarski, redovni profesor Filološkog fakulteta u Beogradu, objavio je veliki broj rada iz anglistike, opšte i primijenjene lingvistike i sociolingvistike. Predavao je na mnogim inostranim univerzitetima, bio je potpredsjednik Međunarodnog udruženja za primijenjenu lingvistiku i predsjednik Evropskog lingvističkog društva. Član je Evropske akademije nauka i umjetnosti i ekspert Vijeća Evrope za regionalne i manjinske jezike.

pomenute Pensilvanijske stанице, što mi je takođe bio nov doživljaj.

204. Na drugoj obali, u San Francisku, saleta iz Pittsburgha dočekao me je poznanik sa Kolumbijom iz davnih dana, Karl Zimer, i

Prvi mi je priskočio u pomoć jedan sredovečan par prolaznika, ljubazno pitajući da li sam se povredio. Srećom, samo malo ugruvan, zahvalio sam im na pažnji, ali nisam započeo razgovor s njima, u magnovenju zamislivši kako bi on mogao teći

dok smo razgovarali u vožnji za Berkli, pomenuo je jednog kolegu koga sam ja iz tog vremena zapamtio po dve stvari. Prva je ta što je on, koji je duvao marihuanu, jedne večeri u društvu u kome smo obojica bili navalio na mene da probam to blaženstvo. Ja sam odlučno odbio, rekavši da me to nimalo ne zanima, ali je on toliko navaljivao da sam na kraju povukao jedan dim ne bih li ga se otarasio. U tome sam i uspeo, a drugi dim nisam povukao ni tom prilikom niti ikada kasnije; ipak, mogu da kažem da sam svojevremeno u Njujorku probao "vutru". A druga stvar, mnogo povoljnija za dotičnog kolegu, bila je činjenica da se on specijalizovao za tibetanske jezike i kasnije postao vodeći stručnjak za jedan od njih, lahu. To mi je bilo poznato iz literature, a kad sam na pomen njegovog imena rekao to Karlu, on mi je samo odvratio da se malo strpim, pa kad smo stigli u Berkli, provezao me je pored kuće ispred koje su bila parkirana kolala sa registracijom LAHU i tri broja, naravno nevažna; važno je bilo da je vlasnik izabrao, i verovatno dodatno platio, upravo četiri slova koja simbolizuju njegovu glavnu naučnu preokupaciju! Nismo, nažalost, imali vremena da se javimo domaćinu, ali mi je ova epizoda i bez toga bila zabavna.

205. A uz reč o zabavnim zgodama prisetih se još jedne, sa povratka u Evropu. Leteo sam iz Njujorka za Beograd preko Londona, i po ulasku u avion na aerodromu Hitrou susreo sam se sa jednom svojom bivšom studentkinjom, koja je u to vreme radila kao turistički vodič po svetu. Na njeni pitanje da li se to vraćam iz Londona ili odnekud poizdalje, važno sam odgovorio "Iz Njujorka"!

Dobro je dok su naoružani slikama

ka!" misleći da će je to impresionirati, i dodao "A Vi?", da bi me njen odgovor "Ja sa Himalaja!" smesta spustio na zemlju, jer sam morao da priznam da je njena karta u ovoj kratkoj razmeni neuporedivo ređa i utoliko jača. Slično, sada dodajem, kao u onom ranije opisanom susretu sa Tomom Ladanom na Lokrumu, kad je njegova dvojezična Biblija nadjačala mog dvojezičnog Vitgenštajna. Oba puta sam se našao u podređenom položaju, na način koji me je posetio na neprevodivi engleski pojam One-upmanship, koji je polovinom prošlog veka popularisan pisac Steven Poter, čiju sam veoma smešnu knjigu istog naslova pročitao kao student. Reč je o strategiji i veštini superiornog i kobajagi nehajnog "prelaženja" nekog takmaca, rečju ili delom, tako da se on oseti nadigranim i otuda inferiornim. Istina, u ova dva slučaja takve namere nije bilo, ali je gubitničko osećanje na drugoj strani svejedno proizvedeno, sa mim tim što sam bio "pređen".

206. I u godinama posle američke turneje dosta sam putovao, premda nešto manje nego ranije; iz tog perioda ovde samo dva-tri dodatka onome što sam već posetio drugim povodima. Počev od 2006. godine, kada sam izabran za člana Komiteta eksperata za Evropsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima pri Savetu Evrope, daleko najčešća destinacija bio mi je Strazbur, u koji sam odlazio najmanje tri puta svake godine - ukupno oko 25 puta do sada. (O prirodi mog angažmana tamo, u sklopu nastojanja oko očuvanja jezičke i kulturne raznolikosti našeg kontinenta, može se čitati u mojoj knjizi Evropa u jeziku, 2009). Strazbur je prijatan grad, sa impresivnom nedovršenom katedralom usred ljupkog starog gradskog jezgra, ispresecan vodenim tokovima. Na samoj granici Francuske i Nemačke, kroz vekove je prelazio iz jednih ruku u druge. Zahvaljujući simbolici ovakvog položaja, izabran za jednu od "prestonica Evrope" (uz Brisel i, u manjoj meri, Luksemburg), ovaj istorijski pomalo uspavan grad u provincijskoj zabiti nije se u svenu prilagodio ulozu moderne metropole. Tu su, razume se, velika nova zdanja evropskih institucija (Savet Evrope, Evropski parlament, Evropski sud za ljud-

ska prava itd.), uz prateće službe i odgovarajuću infrastrukturu, ali je Strazbur i pored postojećeg aerodroma slabo povezan sa Evropom, železnička veza odlično funkcioniše samo sa Parizom, a malobrojni taksiji ne mogu se zaustaviti na ulici, nego samo poduze čekati na retkim stajalištima, ili zvati telefonom bez ikakve garancije za brzu uslugu.

207. A nedavno mi je u jednoj prilici taksi uistinu zatrebao, ali se nikako nije mogao dobiti. Od kompleksa evropskih institucija, smeštenog izvan centra grada, do svog hotela imam zgodan autobuski prevoz, ali je jedne večeri saobraćaj bio obustavljen zbog nekog štrajka u gradu. Stoga sam posle jednočasovnog čekanja zajedno sa jednim kolegom bio prisiljen da se prevezem tramvajem, mnogo dužim okolnim putem i još sa presedanjem (što mi je, treba li da kažem, baš preselo!). Stigao sam u hotel kasno uveče, iscrpljen od celodnevnog rada i potom nerviranja oko prevoza. Ali ovoga se možda ne bih sada ni setio da već sledećeg dana nisam doživeo nešto znatno dramatičnije. Naime, usred popodneva je u očito nedovoljno obezbeđenu zgradu Saveta Europe u kojoj je zasedao moj komitet provalila grupa od dvadesetak Kurda, srećom naoružanih samo velikom slikom nekog svog lidera koji je čamio u jednom evropskom zatvoru, zatevajući njegovo hitno oslobađanje. Neki od njih su na juriš zauzeли nekoliko kancelarija na spratovima, a ostali su se zadržali u pri-

zemlju, gde smo i mi zasedali u jednoj od sala, tako da smo ih kroz veliki prozor posmatrali kao poskakuju i skandiraju mašući slikom. Obezbeđenje je smesta zaključalo sve ostale prostorije, pa su svi neko vreme ostali zarobljeni tamu gde su se zatekli. U toj situaciji mi smo nastavili da radimo, povremeno bacajući pogled da vidimo kako se stvar razvija, a ja sam se setio kako sam pre nekih će-

Haški tribunal nema alternativu

trideset godina na jednom američkom univerzitetu držao predavanje po pozivu dok su se ispod samih prozora odvijale bučne demonstracije studenata protiv rata u Vijetnamu. Pa neka mi sada neko priča o jednoličnom i spokojnom akademskom životu u kulama od slonovače...

Usred popodneva je u očito nedovoljno obezbedenu zgradu Saveta Europe u kojoj je zasedao moj komitet provalila grupa od dvadesetak Kurda, srećom naoružanih samo velikom slikom nekog svog lidera koji je čamio u jednom evropskom zatvoru

kodnevno drže mitinge, ističući poruke na panoima i deleći prolaznicima propagandni materijal sa svojim zahtevima. Ima i pojedinačnih aktera, među kojima sam zapazio jednog "protestanta" koji već godinama nesmetano boravi u šatoru podignutom nadomak ulaza u našu zgradu i išaranom raznim jadikovkama. Usred svega toga posmatrač sa strane može steći utisak da su tamo manje-više svi već navikli na ovakva dešavanja, koja otuda malo koga uzbudjuju: to mu dođe kao nekakva reprezentativna evropska svakodnevica.

209. Kad sam već pomenuo neke najvažnije evropske institucije, možda neće biti naodmet

mala digresija na tu temu. Kod nas, a i u svetu, često se čuju kritički osvrti na njihov profil i rad - počev od glomaznosti njihove birokratske (ili "evrokratske") strukture, ogromnih troškova, kadrovske vrteške u njihovim vrhovima i politike na nižim nivoima, do dogmatske zaokupljenosti pitanjima nacionalne zastupljenosti, te političke i rodne korektnosti, koje neretko idu nauštrb profesionalne kompetencije. Na osnovu ličnog iskustva, koje u značajnoj meri posedujem kad je reč o Savetu Evrope i, nešto manje, Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju, mogu da kažem da su zamerke te prirode u mnogim slučajevima opravdane, a verujem da nešto slično u globalu važi i za Evropsku uniju. Tu zaceleo ima mesta za promene i popravke, ali nikako ne delim jednostrane i beskom-promisne stavove onih koji bi sve to onako đuture otpisali kao nekoristan balast nametnut slabijima od strane moćnih krugova u vodećim zapadnim zemljama. Naime, verujem da je pri procenjivanju vrednosti i uloge ovih institucija neophodno postaviti pitanje alternative: šta bi bilo da njih uopšte nema? I odgovor se sam po sebi nameće: imali bismo ponovo Evropu kao anahron skup često međusobno sukobljenih nacionalnih država, s perspektivom političke, privredne i kulturne izolacije, tvrdih granica i mogućih novih ratova. Po meni se isto pitanje mora postaviti i kad je reč o toliko - i ve-

Individualna dvojezičnost je raširena, ali sam primetio da se Alzašani često ustežu da se na javnim mestima služe svojim rodnim idiomom, čak i u komunikaciji sa strancima koji govore nemački, pa radije prelaze na prestižniji francuski

rovatno s razlogom - kritikovanom Haškom tribunalu: OK, nedosledan, pa i kriv za ovo ili ono, ali šta je alternativa? Praktično, sloboda za odgovorne za ratne zločine i druga nedela, koji u svojim zemljama najčešće ne bi bili osuđeni nego čak slavljeni kao nacionalni heroji. Pa da li bi to bilo bolje za ikoga osim za njih same, o pravu i pravdi da i ne govorimo? Dakle, moj zaključak je da ovde, kao i drugde, stvari treba popravljati, a ne rušiti.

210. Ali da se ponovo uključim u glavni tok priče. Izvan poslovnih zaduženja mene je posebno zanimala jezička situacija upravo na ovom području, gde je istorijski osnovni jezik alzaški, varijetet nemackog danas u povlačenju i pretežno vezan za starije gradsko i pri-gradsko ruralno stanovništvo, dok od Drugog svetskog rata prevlast sve više pripada francuskom, jeziku modernog grada. Pri tome se lokalni francuski i alzaški prilično razlikuju od standardnog francuskog, odnosno nemačkog, tako da ja, osluškujući u prolazu kako ljudi govore, na osnovu nekoliko uhvaćenih rečenica nisam uvek mogao da odredim ni koji je idiom u pitanju - alzaški ili pak francuski dijalekt. Individualna dvojezičnost je raširena, ali sam primetio da se Alzašani često ustežu da se na javnim mestima služe svojim rodnim idiomom, čak i u komunikaciji sa strancima koji govore nemački, pa radije prelaze na prestižniji francuski. Sličnu pojavu još davno sam zapazio u Bernu, gde su neki govornici švajcarskog varijeteta nemačkog ("švicarci") odbijali razgovor na standardnom nemačkom, kojim su slabo vladali, dok im nije smetalo da sa stranicima oprobaju svoj engleski, makar i loš. Jedan prodavac u svojoj radnji se pravio da ne razume ni reč nemačkog, a jedna kelnerica se čak toliko zbunila kad sam joj se obratio na "hohdojču" da je ispuštila tanjur! U pitanju su, dakako, kompleksi koje govornici dijalekata osećaju prema standardnom obliku datog jezika, od koga otuda zaziru. Sasvim nepotrebno, reći će svaki lingvist, ali to je naličje vrednosnih sudova na kojima već vekovima počivaju normativna gramatika i školska nastava jezika.

(Nastaviće se; Knjiga Putopisi po sećanju objavljena je u biblioteci XX vek)

